

Den genfundne tids topografi

– en esoterisk meditation

FREDERIK TYGSTRUP

Men nu, da min sjæl er fri for alle bekymringer, og jeg har sikret mig hvile i fredfyldt ensomhed, vil jeg for alvor og af egen fri vilje begynde at nedbryde alle mine tidligere anskuelser.

Hvor ofte er det ikke om natten hændt, at jeg drømte jeg befandt mig på dette sted, at jeg var påklædt og sad foran ilden, selvom jeg lå helt nøgen i min seng? [...] Og dvæler jeg ved denne tanke, da bliver det så åbenbart, at der ikke findes tilstrækkelig sikre kendetegn, ved hjælp af hvilke man kan skelne klart mellem den drømmende og den vågne tilstand, at jeg bliver ganske forbavset. Og så stor er min forbavselse, at jeg er på nippet til at tro, at jeg sover.

– Descartes

Det tog et par gennemlæsninger, før det gik op for mig, hvor Henrik Bjelke egentlig vil hen med denne fortælling; hvis det da er gået op for mig. Den forbeholder sig nemlig, at det måske slet ikke kan gå op for mig (eller for den, der skrev) hvor det er, den vil hen: hen i retning af sådan noget som en neutralisering af tiden.

Jeg er (måske) vant til at tænke på tiden som en flyden, og jeg har i hvert fald hørt om tidens fylde; jeg ved også en lille smule om, at tiden, selvom den det meste af tiden er irreversibel, ikke altid er det; at der kan forekomme huller i den, små lommer med uendelig meget tid i, og lange stræk med næsten ingen; at tids-

punkter (egentlig en misvisende betegnelse) kan have affinitet til fjernliggende tids-rum, som de slet ikke burde have noget at gøre med.

Jeg ved, at tiden det meste af tiden er varetaget af vanen, og at vi, som Samuel Beckett har gjort opmærksom på, forholder os til vanen, som hunden forholder sig til sit eget bræk. Opgøret med denne vanemæssigt ligegyldige tid er en af de store fælles bestræbelser i dette århundredes kunst og tænkning: at slå hul i dens kontinuum, træde ud af dens fatale abstraktion i stedet for at æde den i os, kort: at få den til at forsvinde for bag den at op-søge andre billeder af tiden.

Neutraliseringen af tiden følger af en demontering af en række vanemæssige bevidsthedsindstillinger, som har fokus i forestillingen om selvet. Hvis vi antager, at selvet er en forholdsvis stabil enhed, følger der i tilgift, at jeg får mulighed for at orientere mig i tiden: det nu, som jeg befinder mig i, betegner et bestemt indhold, som er et resultat af en række fortidige beslutninger og tildragelser, og som jeg kan forholde mig til som udgangspunkt for projekteringen af den fremtid, jeg dermed definerer. Da opstår en tidslighed i kraft af, at jeg orienterer mig i rummet på en bestemt måde og bestemmer min position som et indhold, der bliver til over tid. Tiden bliver så at sige indholdet i det *plot*, som jeg digter ind i mit liv. Men hvad sker der så, hvis jeg et øjeblik vægrer mig mod at bære tidens gang på mine skuldre, hvis mit jeg ikke længere „spiller nogen rolle“? Tiden går i stå. Hvilket i en vis forstand er noget sludder: den går alligevel. „Den“? Altså en anden tid; urene går („mindst to ure“), der er en abstrakt tid (Kant kaldte den for transcendent tid), en *ide* om tiden som den form, hvorunder vi kan tænke forandringer i rummet omkring os. Denne tid kan ikke sanses, den er en abstraktion, omend den er virkelig nok: tingene bliver ved med at forandre sig (og mig). I denne forstand kan det være en nyttig vane at forestille sig et selv, der kan hægte sig på tiden: hvis det, som forandres (mig), er underkastet den abstrakte tid, så kan man jo overlejlse det „mig“, der forandres, med et „jeg“, der tilegner sig tiden og nu ikke længere oplever, at mit „mig“ forandres, men derimod at „jeg“ forandrer „mig“. If you can't beat it, join it! Det

er på grund af denne logik, at fortællinger er så effektive: de gør det, som sker med „mig“, til plot.

Bjelke var træt af sådan nogle fortællinger, træt af vanen med at gøre jeg'et til en suveræn. Den, som i Bjelkes fortælling sidder i et sommerhus og skriver, den, som siger „jeg“, tager ikke mod tilbudet om at gøre sig til herre over tiden. „[J]eg er her ikke for at søge et bestemt øjeblik, som jeg har med mig. Jeg er ikke engang sikker på, jeg ved, hvorfor jeg er her. Jeg er ikke engang sikker på, om jeg er her“.

Heri ligger konturerne af en anderledes erfaring af tiden: „[M]in evighed [...] begynder, da jeg bliver født, og ender, når jeg dør. Jeg er i virkeligheden født her, fordi det var her, det begyndte“. Denne erfaring indebærer to momenter: for det første har man brug for et trick til at sno sig ud af vanen, et trick, hvis komponenter nødvendigvis er med til at determinere det følgende; for det andet en strategi for, hvad man skal stille op med det tomrum (den tomtid?), som man har etableret, f.eks. at skabe en tid, der er anderledes. Man kan kaste sig over altings samtidighed, eller over erindringen, man kan prøve at fastholde det nu, som umærkeligt og ubønhørligt gør fremtid til fortid, men aldrig selv er til stede, man kan måske forsøge at fravriste tiden et lille kontinuum, uden tidspunkter og i stedet opfyldt af en begivenheds egen varen, eller man kan forsøge at transformere alt det, som bestandig farer igennem nu'ets nåleøje, til en ren fortid, en tid af monumentalitet, som aldrig har været nærværende. Joyce eller Proust.

Bjelke, som var dybt fortrolig med sådanne strategier, tøver i denne fortælling med at sætte nogen af dem i værk; han holder sig til det første moment, til at foretage neutraliseringen, ikke andet. Ikke noget med at iscenesætte det hæsblesende nu eller at udfolde den tabte tid. Han bliver ved den neutraliserede tid som for at spørge sig, *hvad det overhovedet vil sige at forestille sig et univers, hvor tiden er neutraliseret*. I stedet for at fylde det univers, hvor tiden er neutraliseret, ud med noget andet, er det som om, han har stillet sig opgaven at gøre fraværet af den konventionelle tid nærværende. Han sætter sig for at tabe tiden, ikke for i næste omgang at genvinde den og forlene den med et indhold, men for

at gøre tiden nærværende som tabt uden i det samme at forbytte den tabte tid med et indhold.

Proust har lært os, at det sansede nærvær kan vække et fjernt indhold, som havde været begravet under den tabte tid, at sansningen kan sprænge tidens bedrageriske kontinuum og gå over i en anden tidsdimension, hvor nu og dengang falder sammen i en ubrydelig enhed. „Une heure n'est pas un^e heure, c'est une vase rempli de parfums, de sons, de projets et de climats...“² Man kan tro, at Bjelke er på vej til at fortabe sig i den standsede times rigelige erindringsmateriale, og det er han for så vidt også, men med det aberdabei, at han ikke går efter de *særlige* indhold, dufte, lyde, planer og klimaer, men netop efter det *ikke-særlige*, det indholdsløse: det grå, det mangfoldige, det forskelsløse.³ Ikke særlige tider, men al-tid. Eller med andre ord: at erindre ingenting, ikke fordi der ingenting er, men fordi *ingenting er der*. Prousts teknik, kunne man sige, som blot ikke længere sættes i det særliges tjeneste, men i det rene ingenting. Proust kendte problemet: „Vi er i besiddelse af alle vores erindringer, men ikke nødvendigvis evnen til at huske dem, siger ifølge Bergson den store norske filosof, [...]. Men hvad er en erindring, som man ikke husker?“⁴

Hvad er en erindring, som man ikke husker? Det kunne være en formulering af den tid, Bjelke bringer sig på sporet af. Ikke noget bestemt, men alt det, som ligger imellem de markerede punkter, indbegrebet af det uvæsentlige. En tabt tid, med andre ord, som *ikke* genvindes, men som er til stede som det, der ikke huskes. Projektet lyder paradoksalt, omend det, når Bjelke formulerer det som en sansning, ikke er paradoksalt, blot særegent.

De samme buske og den samme marehalm, det samme græs og det samme vand og den samme himmel og det samme landskab, det er et fuldstændig konstant billede, som har eksisteret her og inde i mit hoved hele mit liv. [...] Og det har manglet altid, når jeg har været væk fra det, går det op for mig, så det jeg sidder overfor, som er et intet, en udsigt til noget gråvej og noget vand og noget himmel, dette intet er i virkeligheden alt, fordi det er det, som alt det andet altid har manglet [...]

Sansningen åbner for et første blik for et anliggende, som vedrører tiden; den vanemæssige tid går i stå, rinder ud, „så er jeg udenfor tiden“. Bjelke anslår i tilslutning hertil begge de to traditionelle veje, den modernistiske eftersøgning efter en „anden“ tid har antaget: sansningen, der finder hjem i den monumentale fortid, en pseudo-transcendental, denne gang opfyldt tid hinsides selvets lille, nærværende tid („i en konstant bestræbelse på at holde landskabet fri af præsens, fordi det ikke skal farves ind af nogen tilstedeværelse, der vedrører lige nu [...]“), og kortslutningen af den lineært aftalte tid i et panisk nu: „Så jeg er udenfor tiden, eller også er jeg al den tid, jeg har haft, samlet i ét øjeblik af tid“.

Men dette er kun markeringer, parader, som angiver projektets koordinater; der er mere på spil. Ved at entrere, ikke blot med erindringens bygningsværker og nu'ets excesser, men tillige med den erindring, som man ikke husker, forrykkes fokus. „[I]kke [...] specifikke tidspunkter, men [...] repræsentanter for det kvantum af muligheder for erindring, som det tomme landskab tilbyder.“ Faktiske erindringer, som kan aktivere tidens moderne spilleværk, er der ingen af, et træk, der er med til at give teksten et lidt tørt, principielt præg, f.eks. hvis man igen ville sammenligne med Proust og hans overdådige sprogguirlander, der fremstiller sansemættede erindringsbilleder. Men tørheden er ingen mangel; Bjelke vil ikke gå denne vej: „Synet af havet gør alle de begivenheder, der er indtruffet i løbet af mit liv, ubetydelige. Reducerer den til krusninger på overfladen. Det kan godt få mig til at glemme dem, men det kan også få mig til at huske dem, men det får mig ikke til at opholde mig ved dem.“

Hvorfor undgår Bjelke konkretionen? Hvorfor indlader han sig ikke med et indholdsmæssigt aspekt, der kunne sætte strøm til tidens krystaller? Svaret er, tror jeg, at han bevæger sig i den modsatte retning af den, som de fleste af de moderne forfattere, som har taget livtag med tiden, slår ind på: han er ikke ude efter at udkaste et billede af tiden, som kan organisere den umiddelbare rumlige erfaring, dvs. af en tid, som har rummet i sig, men derimod at *udkaste et billede af et rum, som har tiden i sig.*

Fortællingen slutter: „[...] hvis brugen af perfektum-formen overhovedet har noget korrelat i virkelighedens verden.“ Det plejer vi gerne at antage, ud fra den forudsætning, at virkelighedens verden, dvs. rummet omkring os, kan tænkes i tidslige termer. Det er som nævnt en almindelig moderne forestilling – magistralt formuleret hos Heidegger – at vores oplevelse af rummet er underordnet en tidslighed: at vi træder i relation til rummet omkring os i det omfang vi indarbejder det i tilværelsens tidslighed. Vi har brug for en tid for at tilegne os rummet, om det er fremskridtets tid, tilværelsens projekt-tid, Prousts monumentale tid, Joyces paniske tid. Vi har brug for at gøre rummet til tid, også selvom vi ikke nødvendigvis råder over et billede af tiden, som kan varetage denne funktion uden problemer. Derfor har vi fiktioner; fiktioner er gode til den slags. Fiktionerne kan forløse de konkrete indhold – begivenheder, sansninger, affekter – ved at indordne dem i tiden. Men „i virkelighedens verden“...? Hvor er tiden da? Dette spørgsmål kunne have været udgangspunkt for Bjelkes eksperiment. Eksperimentet er ikke et svar, men en accent: i stedet for at få øje på rummet ved at fortælle tiden, så at få øje på tiden ved at fortælle rummet.

Dette leder tilbage til det fantastiske objekt, som fortællingen begynder med, den eneste *særlige* ting i dette univers, den fiktive sovsekande, klar og skarp i konturerne som et polaroidfoto, men *uintegreret* i fiktionen. I denne henseende er objektet allerede et signal om, at spørgsmålet om integrerbarhed er i fokus, og dermed en problematisering af fiktionens måde at integrere på gennem temporalisering, organisation af det spatiale gennem den fortløbende fortællende orden. Denne „ting“ hører ikke til i rummet: en monster-genstand, som ikke hører hjemme andre steder end i en drøm eller en hallucination (det skulle da lige være i en eller anden tantes sommerhus). Men, som Descartes bemærker, „ikke desto mindre må man indrømme, at det vi oplever i søvne er som billeder eller malerier, som kun kan være blevet til i kraft af en vis lighed med noget virkeligt“.⁵ Genstanden hører formentlig til et eller andet sted i tiden, måske er den endda sammenbragt ud fra fragmenter af flere forskellige tider. Men Bjelke har ikke tænkt sig at opspore denne genealogi for at få genstan-

den til at falde på plads i tiden. Den er ham nok, som den står der (på papiret) i al sin geometriske enkelhed og dagligdags tarvelighed. Med den er han på sporet efter den tabte tids materialisering i rummet, tiden nedkulet i rummet.

Selvfølgelig, skulle man på den anden side sige, beskrives tiden som rum: fortællingen er jo en topografi. Måske den vanskeligste af alle topografier – en tidens topografi. Den svundne tid – alle de sansninger, affekter og begivenheder, som var engang – genoplives ikke som hos Proust gennem en gentilegnelse af tiden, denne vældige boble af monumental fortid, som *På sporet efter den tabte tid* udgør. Hos Bjelke finder de plads i rummet, ikke som erindringer, men som „et kvantum af muligheder for erindring“, erindringer som ikke huskes. Ingen genealogi hæfter dem op på tiden. Time out! I stedet får den tid, som de ikke huskede erindringer har i sig, mulighed for at vide sig ud i et rum – ikke et tidsrum, men et rum i tiden – som må noteres kartografisk snarere end genealogisk. Hermed foreslår Bjelke en ny og knap tænkelig måde at genfinde den tabte tid på: ved at optegne dens topografi.

Noter

1. Alle citater uden kildeangivelser er fra Bjelkes "Time out" – trykt andetsteds i dette Passage.
2. Marcel Proust: *Le temps retrouvé*, in *A la recherche du temps perdu* (Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade 1988), bind IV, s. 467f.
3. Her er selv de gængse grænser mellem dag og nat, inde og ude, regn og tørvejr, til og med nu og da, vågen og drøm, virkelighed og fiktion („det kan også være, jeg er noget, en anden har drømt“ 103) uden betydning.
4. Marcel Proust: *Sodome et Gomorhe II*, in *op.cit.* bind III, s. 374.
5. René Descartes: „Metafysiske meditationer“, in Povl Dalsgaard-Hansen (red.): *Descartes* (København: Berlingske forlag, 1966), s. 135.

